

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

DIDACTIC CONDITIONS OF FORMATION OF CREATIVE CHARACTERISTICS OF YOUNG SCHOOLS ON LABOR EXERCISE

Анотація. У статті розглянуто питання важливості виховання творчої особистості та запропоновані дидактичні умови формування творчих здібностей молодших школярів на заняттях з трудового навчання.

Abstract. The article deals with the issues of the importance of educating the creative person and the proposed didactic conditions for the formation of creative abilities of junior schoolchildren in employment lessons.

Ключові слова: творча особистість, виховання творчих здібностей, дидактичні умови.

Key words: creative personality, education of creative abilities, didactic conditions.

Постановка проблеми. Процес творчості повсякчас привертає увагу дослідників як найважливішу складову соціальної культури. Відомо, що творчість – це позитивно спрямована діяльність, каталізатор прогресивних перетворень у суспільстві, культурі. Творчість пронизує всі боки діяльності особистості і проявляється у всіх сферах суспільної практики. У навчально-виховному процесі особлива увага відводиться формуванню особистості, яка зможе творчо ставитись до праці, самостійно знаходити вирішення усіляких питань у будь-якій сфері життєдіяльності. Особистість, яка мислить творчо, – основна рушійна сила соціальних та духовних перетворень. Творча особистість значно краще адаптується до соціальних, побутових та виробничих умов, ефективно їх використовує, удосконалює, змінює.

Аналіз наукових досліджень. Проблема творчості з давніх-давен цікавилися Платон, Аристотель, Августин, Гегель, Й.-Г. Песталоцці, та ін. Більш глибоке дослідження питань творчості, особливостей творчої діяльності, умов формування творчої особистості почалося на межі XIX та XX століть. Великий внесок у дослідження проблем творчості внесли Г.Я. Буш, О.М. Леонтьєв, К.С. Пігров, Я.О. Пономарьов, С.Л. Рубінштейн, О.К. Тихомиров, П.Я. Якобсон, Л.В. Яценко.

Теоретичні основи відбору змісту навчання школярів були розроблені В. Давидовим, М. Євтухом, Л. Занковим, Г. Левченком, В. Мадзігоном, Л. Оршанським, М. Скаткіним, М. Тименком, Д. Тхоржевским та ін. дослідниками.

Важливим засобом формування творчої особистості молодшого школяра є спільна діяльність з дітьми. Автори наукових досліджень з проблем творчої активності особистості частіше звертаються до дошкільного або до підліткового віку. Але саме молодший шкільний вік надзвичайно сприятливий для розвитку творчих здібностей і творчої активності. Тому постає необхідність виробити певну систему щодо педагогічного забезпечення формування творчої активності молодших школярів на заняттях з трудового навчання.

Враховуючи теоретичну і практичну значущість даної проблеми, **метою статті** є розкриття змісту дидактичних умов формування творчих здібностей молодших школярів на заняттях з трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Практика показує, що цілеспрямований зміст та різні форми і методи організації навчально-виховної діяльності дітей мають великий вплив на творчий розвиток особистості учнів молодшого шкільного віку.

На початку ХХ століття в теорії і практиці навчання особливо гостро стоїть питання про розвиток творчих здібностей учнів. Це пов'язано з тим, що орієнтація шкіл на формування в учнів в основному репродуктивного мислення призвела до того, що більшість випускників, які на відмінно знали шкільну програму, не вміють використовувати отримані в школі знання в нестандартній ситуації, під час розв'язання проблемних завдань у різних сферах суспільного життя. На жаль, у більшості нинішніх випускників загальноосвітніх шкіл нерозвинене творче мислення, вони слабо підготовлені до узагальнення отриманої інформації, перетворення її в гнучкі системи, придатні для застосування в різних життєвих ситуаціях, фактично не підготовлені для застосування в різних життєвих ситуаціях. Проте, відомо, що діти від природи допитливі і сповнені бажання вчитися. Для того, щоб кожна дитина могла розвивати свої творчі можливості, необхідно розумне керівництво з боку вчителя. Найголовнішим завданням педагога на кожному уроці навчально-виховного процесу має стати розвиток у дитини гнучкості мислення. А для цього треба перетворити шкільний урок у школі на урок мислення-спілкування, де істина постає як суперечка про істину, як діалог. Під час такого діалогу важливо навчити

кожну дитину розмірковувати, гнучко підходити до розв'язання проблем, знаходити нові, оригінальні рішення, для того, щоб вона відчула задоволення від навчання.

Усебічний розвиток особистості передбачає насамперед розвиток здібностей до різних видів діяльності. Дослідження процесу формування і розвитку здібностей у дітей шкільного віку, створення оптимальних умов для цього набувають дедалі більшого розмаху.

Психологи вважають, що вирішальне значення у розвитку здібностей людини мають умови життя та діяльності. Природні задатки також відіграють у цьому важливу роль, але вони – тільки одна з складових частин процесу формування здібностей, які в свою чергу не є чимось незмінним і не визначають меж розвитку особистості. Кожна дитина має задатки до розвитку, але ніколи не можна визначити заздалегідь, як далеко піде цей розвиток. Завдання формування здібностей усіх дітей взагалі пов'язується з більш конкретним – знайти серед них таких, що виявляють у шкільному віці схильність і здібності до певних видів діяльності й дати їм можливість розвинути ці здібності. [6]

Говорячи про наявність здібностей, найчастіше мають на увазі дві обставини – швидкість просування і ступінь досягнень (якість). Людину вважають здібною, якщо вона, по-перше, швидко і успішно оволодіває якоюсь діяльністю, легко, порівняно з іншими, набуває відповідних умінь і навичок, по-друге, досягає таких результатів, що значно перевищують середній рівень. Це відбувається саме тому, що здібна до певного виду діяльності людина має такі індивідуально-психологічні особливості, які найбільше відповідають вимогам саме цієї діяльності.

Отже, здібності – це індивідуально-психологічні особливості людини, що відповідають вимогам певної діяльності і є умовою успішного її виконання.

Поряд з індивідуальними особливостями таких психічних процесів, як відчуття, сприймання, пам'ять, мислення і т.п., здібностями називають і складніші індивідуально-психологічні особливості – спеціальні утворення більш складної природи, сформовані відповідно для даного виду діяльності. Вони утворюються на основі тих або інших особливостей психічних процесів, але включають і емоційно-вольові моменти, елементи відносин, мають індивідуальне забарвлення. [5]

Проблема формування творчої учнівської особистості до цього часу не знайшла належного розв'язання як у педагогічній теорії, так і в практиці трудового навчання та виховання. Цю думку підтверджує низький рівень творчої активності школярів. Процесу творчого спрямування як цілісній системі приділяється ще недостатня увага. Переважна більшість учителів не вміє діагностувати та прогнозувати розвиток творчих здібностей учнів.

Використання вчителем системи дидактичних засобів навчання дає змогу ефективніше розвивати творчу активність. Вона включає форми і методи навчання, різноманітні графічні та наочні засоби, об'єкти праці. Найважливішу роль у цій системі відіграють методи навчання та об'єкти праці. Проте відсутність будь-якого з компонентів системи негативно відбивається на кінцевому результаті творчої технічної діяльності учнів.

У процесі занять з трудового навчання важливо правильно використовувати методи керівництва творчою роботою школярів (розповідь, бесіду, пояснення, демонстрацію, інструктаж) та їхньою самостійною творчою роботою (розв'язання творчих завдань, творчі вправи, роботу з літературою, самостійні спостереження і конструювання, творчу практичну роботу з виготовлення об'єктів праці).

Від ефективності застосування методів залежить глибина, обґрунтованість і міцність тих технічних знань, умінь і навичок, що впливають на формування творчої особистості.

Для творчого спрямування школярів у процесі трудового навчання використовують конструювання за зразком, творчим завданням і власним задумом. Застосування пошукового методу навчання готує учнів до складної творчої діяльності, праці за власним задумом. Цей метод навчання виражений у вигляді творчих завдань щодо кожного конкретного об'єкту праці.

Організуючи творчу роботу з учнями, учитель повинен дотримуватися трьох обов'язкових умов:

- чітко і зрозуміло формулювати творчі завдання чи проблему;
- зрозуміло пояснювати основні етапи роботи;
- контролювати виконання завдання і за необхідності надавати належну допомогу.

Мети будь-якого уроку не можна досягнути без умілого урізноманітнення способів і методів навчання з урахуванням вікових особливостей учнів, змісту творчих робіт, можливостей отримання самостійно додаткових відомостей, побажань учнів, основних технічних і технологічних завдань, що розв'язуються на певному етапі заняття, особливостей виконання творчої роботи.

Поєднання різних форм і методів навчання дає змогу ефективніше спрямовувати творчу діяльність учнів у процесі трудового навчання, використовувати їхні потенційні творчі здібності.

Помічено, що цілеспрямована творча праця позитивно впливає на формування пізнавального інтересу учнів, виявлення творчих здібностей. [7]

У зв'язку з обмеженими можливостями учителя щодо організації творчої праці з урахуванням інтересів кожного школяра під час заняття, в роботі над виготовленням виробів треба залишити місце для самостійного вибору ним як виробу, так і технології його виготовлення. Вільний вибір активізує діяльність учнів і підвищує її результативність.

Успіх створення творчої атмосфери на занятті залежить від чіткого обмірковування кожного етапу роботи і складових частин. Застосування системи дидактичних принципів навчання для розвитку творчої діяльності учнів дає змогу спрямувати на неї школярів і зумовити ефективність їхньої трудової підготовки.

Необхідно врахувати, що заняття тим чи іншим видом трудової діяльності дають позитивні результати тільки у тому випадку, коли вони здійснюються в умовах спеціально організованої діяльності.

Безперечним є той факт, що на підвищення навчально-виховного потенціалу творчих занять істотний вплив має зміст навчання. Вони довели, що важливе місце в удосконаленні змісту має його структурування в навчальних програмах, тобто системність викладу вимог і відомостей, їх повнота і конкретність, а також логіка формування знань та вмінь з урахуванням вікового і загальноосвітнього рівнів учнів.

Здійснений аналіз сучасних досліджень дозволив нам виділити наступні важливі умови формування творчих здібностей:

– відповідність змісту сучасному рівню розвитку наук, з якими пов'язана трудова підготовка учнів;

– відповідність загальним дидактичним принципам навчання школярів у сучасних умовах;

– урахування в змісті творчих здібностей та задатків, рівнів художньо-естетичних і трудових можливостей учнів;

– практична спрямованість змісту трудової підготовки учнів з урахуванням творчого характеру їхньої майбутньої професійної діяльності;

– виховна спрямованість змісту з метою подальшого розвитку важливих якостей творчої особистості (творчих здібностей, художнього смаку, працьовитості, активності, творчого ставлення до праці та ін.);

– структурна взаємозумовленість у змісті пізнавальних відомостей (мистецтвознавчих, художньо-проектних, техніко-технологічних) та практичних дій;

– урахування в змісті історико-культурних, художніх і технологічних особливостей та традицій народного мистецтва з метою їх адаптації до сучасних соціально-економічних та науково-технічних умов;

– інформаційна стабільність і динамічність змісту;

– відповідність обсягу навчального матеріалу часові, що відводиться на його вивчення;

– доступність змісту на всіх етапах і стадіях навчання;

– стимулювання в змісті максимальної самостійності школярів у здобутті знань з відповідних джерел та емпіричність їх характеру;

– спрямованість змісту на генерування учнями творчих ідей та пошук нових оригінальних рішень поставлених навчальних завдань.

Важлива роль у вихованні учнів, отриманні ними знань, формуванні вмінь та розвитку творчих здібностей належить навчально-виховному процесу, де в конкретних педагогічних категоріях розкриваються моделі формування особистості, задається логіка, визначаються форми і методи організації навчально-виховного процесу [4, 85].

Вагоме значення для формування життєвої потреби у творчій праці має поінформованість педагога про розвиненість здібностей своїх учнів, про ті психологічні властивості особистості, які є умовою успішного виконання будь-якої діяльності. Тільки творча праця учнів, заняття конкретною діяльністю дають можливість вчителю робити висновки про відсутність або наявність у них тих чи інших здібностей.

Виходячи з основних положень розуміння системи навчальних завдань, можна відмітити, що головними характерними ознаками системності комплексу запропонованих в дослідженні завдань виступають такі:

1) завдання спрямовані на забезпечення формування цілісної структури творчих здібностей;

2) система завдань охоплює сукупність тем;

3) упровадження системи завдань розраховане на весь період навчання учнів і повністю узгоджене з програмою;

4) послідовність розміщення завдань в системі визначається цілями формування творчих здібностей учнів;

5) передбачається чітка наступність змісту та впровадження завдань в їх системі;

б) наявна в усіх завданнях інформація, пов'язана з процесом виготовлення декоративно-ужиткового виробу.

Висновки. Проаналізувавши психолого-педагогічні передумови формування творчих здібностей, зазначаємо, що, насамперед, для розвитку творчих здібностей необхідне бажання створити щось нове. І це не повинен бути витвір мистецтва або щось надзвичайне. Навіть невеличкий елемент змінить річ і надасть їй індивідуального забарвлення. Успіх навчання залежить від того, як воно забезпечує формування і розвиток психологічних передумов, необхідних для виконання завдань, поставлених вчителем. Використання вчителем системи дидактичних засобів навчання дає змогу ефективніше розвивати творчу активність. Ефективність розвитку творчих здібностей залежить також і від врахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів, а саме труднощів підліткового віку.

Формування особистості – динамічний процес, що відбувається під впливом різноманітних факторів, серед яких важливе місце посідає творча діяльність. Тому слід приділити основну увагу індивідуальності дитини, розвитку її творчого потенціалу, створенню умов, що забезпечують розвиток творчих здібностей кожного учня.

Література

1. Геращенко В. Система педагогічної діяльності з формування творчих здібностей учнів / В. Геращенко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1998. – № 1. – С.16-17.
2. Гонтаровська Н. Оптимальний варіант розв'язання проблем творчості / Н. Гонтаровська // Директор школи. – 1999 – № 42. – С. 6-7.
3. Клепиков О.І. Творчість: істина, краса, благо / О.І. Клепиков. – К.: Видавництво т-ва «Знання» України, 1991. – 48 с.
4. Козленко В. Формування творчих особливостей учнів / В. Козленко // Рідна школа. –1999. – № 5. – С. 17-20.
5. Лелюк О. Як розвивати здібності учнів / О. Лелюк // Директор школи. – 1999. – № 10. – с.4.
6. Моляко В.О. Чи можна навчити творчості? / В.О. Моляко // Обдарована дитина. – 1999. – № 3. – С. 2-4.
7. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 1996. – 632 с.
8. Педагогічна психологія: Навч. посібник / Л.М. Проколієнко, М.Й. Боришевський, В.О. Моляко та ін.; За ред. Л.М. Проколієнко, Д.Ф. Ніколенка. – К.: Вища шкoл., 1991. – 183 с.
9. Піхманець Р.В. Психологія художньої творчості / Р.В. Піхманець. – К.: Наукова думка, 1991. – 194 с.
10. Штифурак В. С. Організація роботи зі здібними та обдарованими дітьми : Навчально-методичний посібник / В.С. Штифурак. – Вінниця, 2009. – 176 с.
11. Чорна Л.Г. Психологічне забезпечення розвитку творчих здібностей учнів / Л.Г. Чорна // Обдарована дитина. – 2001. – № 2. – С. 44-52.
12. Орлов А.Б. Психология личности и сущности человека: парадигмы, проекции, практики / А.Б. Орлов. – М., 2002. – 272 с.

УДК 373.3.015.31.091.312

А.Самотуга,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

A.Samotuga,
Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University

ОРГАНІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ТВОРЧОЇ РОБОТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ

ORGANIZATION OF COLLECTIVE CREATIVE WORK OF YOUNG SCHOOLS BY WAYS OF ARTISTIC DESIGN

Анотація. У статті ставиться завдання розкрити особливості організації колективної творчої роботи молодших школярів засобами художнього конструювання.

Abstract. The article aims to reveal the features of the organization of collective creative work of younger students by means of artistic design.

Ключові слова: колективна творча діяльність, художнє конструювання, молодші школярі, творчі здібності.

Key words: collective creative activity, art making, young learners, creative abilities.